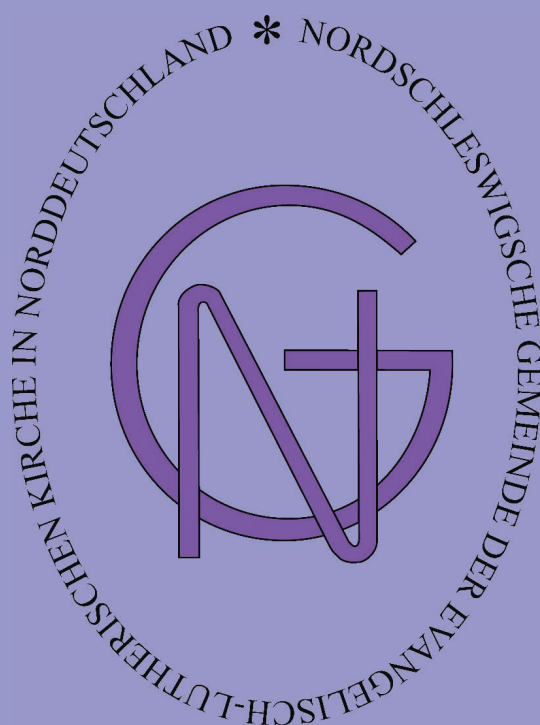

Kirkeligt fredsarbejde i Nordslesvig
og
i det dansk-tyske grænseland
Anno 2021

Nordschleswigsche Gemeinde
Tyske bymenigheder i Den danske Folkekirke
i Nordslesvig

Til minde om

Pastor Dr. Niels Henrik Olesen
(1948 - 2021)

Lass ab vom Bösen und tue Gutes;
suche Frieden und jage ihm nach!

Du skal holde dig fra det onde og gøre det gode,
søge freden og stræbe efter den.

Psalm 34,15

”Samtaler skaber tillid til trods for sproglige barrierer,
at opdage forskellige erfaringer skaber tillid.

Og denne erfaring, Kristus råber til os hen over alle grænser:

Jeg er hos jer, vær modig og stol på mig!

Forskelle, mangfoldighed, flersproglighed udgør denne verdens rigdom.

Sommetider har vi brug for grænser for at bevare alt det.

Men for at blive hjemme i vores vidunderlige verden,

har jeg brug for den nysgerrighed,

hvormed jeg overvinder grænser.”

(Bischof Gothart Magaard, Tønder 15.8.21)

Indledende bemærkning

Dette dokument er opstået i februar 2021, efter anmodning fra et udvalg under synoden ved den evangelisk-lutherske kirke i Nordtyskland ("*Nordkirche*"). For at forberede temadagen om fred (*#redenüberfrieden*) på synoden den 17.9.2021 samlede udvalget eksempler på fredsarbejde i Nordkirchens områder. Her blev også de tyske menigheder nord for grænsen spurgt.

Synoden er kirkens parlament og det højeste lovgivende organ i Nordkirche. Udvalget "*Gerechtigkeit, Frieden und Bewahrung der Schöpfung*" (*retfærdighed, fred og skabelsens bevaring*) leder efter eksempler på fredsarbejde indenfor Nordkirche.

Nordkirkens Synode i Travemünde, 16.9 – 18.9.21

Nordschleswigsche Gemeinde (NG) er en del af Nordkirche. Under overskriften "fredsarbejde" beskrives i dette dokument nogle aspekter af det kirkelige arbejde. I beskrivelsen indgår både de tyske bymenigheder, som del af den danske folkekirke, den nordslesvigske menighed (NG) og også grænseoverskridende projekter. Det vil formidle indtryk af - og refleksioner over - sammenhænge i det kirkelige arbejde i grænselandet.

Nærværende dokument er udarbejdet ud fra en tysk kontekst og blev oprindeligt introduceret til Folketingets Kirkeudvalg, som i juni 2021 gerne ville informeres om det tyske mindretals kirkelige arbejde.

I anledning af 100-års jubilæet af DKS har vi revideret teksten en smule samt tilføjet billeder fra den tysk-danske weekend 13.8. – 15.8.21. Ved de forskellige begivenheder i løbet af de tre dage blev det formidlet, hvor inspirerende det er at mødes på grænsen.

Ved Nordkirches sommerreception har unge voksne f.eks. fortalt om deres opvækst i mindretallet. Pilgrimsturen på cykel i nærheden af Flensborg under ledelse af grænselandets biskopper førte til historiske steder og smertepunkter langs grænsen. I en gudstjeneste i Tønder blev grænseerfaringer visualiseret.

Nuet og fremtiden

Vi dedikerer vore refleksioner til præst Dr. Niels Henrik Olesen (*Slesvig og omegns danske Menighed*). Han døde desværre pludseligt og alt for tidligt i august 2021. Niels Henrik Olesen har på en helt unik måde arbejdet for forståelsen om ”dét at være sammen” i grænselandet. Kyndig, musikalsk, beskeden, åndelig og med humoristisk sans har han åbnet op for nye perspektiver for (kirke)historie. I slutningen af projektet ”tysk-danske fællesskaber” sagde han:

”Kultur kender ingen grænser. Derfor betragtede vi i projektet de tidligere hertugdømmer Slesvig - Holsten og Sønderjylland som en bro, over hvilken kunst, kultur og intellektuelle strømninger kan bevæge sig frit – i begge retninger, mellem norden og kontinentet. Her handler det ikke om grænser, adskillelse og periferier, men om fællestræk... Grundlæggende er projektets mål **nuet og fremtiden.**”

Mindretallenes kirker syd og nord for grænsen bidrager hver især til at mennesker mødes og fortæller deres historie(r). Den dag i dag er de fortsat fredsarbejdere.

Nordschleswigsche Gemeinde ønsker Dansk Kirke i Sydslesvig tillykke med 100-års jubilæet, og vi glæder os over de mange gode projekter og samarbejdet. Vi ønsker Guds Velsignelse til arbejdet og fremtiden af de danske menigheder i Sydslesvig.

Vi takker Peter Boy Andresen og Karin Lorenzen for den danske oversættelse.

Indhold

Indledende bemærkning

- 1 Indledning, beskrivelser: “Til bords på grænsen”**
- 2 Historie**
 - 2.1 En betragtning af den (yngre) historie
 - 2.2 Fortidens bearbejdning i grænselandet
- 3 Det fortsat nødvendige arbejde med tillidsdannende tiltag**
 - 3.1 Forholdenes forandring
 - 3.2 Lære af fortiden (igen og igen)
- 4 Aktuelle eksempler på sammenarbejde**
 - 4.1 Lokale Møder
 - 4.2 Narrativer - menighedernes lokale kompetence
 - 4.3 Fortalte historier - “storytelling”
 - 4.4 Naboer – dansk-tyske fællesskaber
 - 4.5 Dansk-tyske gudstjenester
 - 4.6 En fredens vej
 - 4.7 Dansk-tysk minde i anledning af slutningen på første verdenskrig i Løgumkloster/ Lügumkloster
- 5 Arbejde for og med strukturer**
 - 5.1 Selvbillede Nordschleswigsche Gemeinde
 - 5.2 For hinanden
- 6 Perspektiver**
 - 6.1 Samarbejde over grænsen/ grænserne: Europæisk landkirkekonference
 - 6.2 Økumenisk perspektiv
- 7 “Stræb efter lykke og fremgang for byen”**

Fredsarbejdere
- 8 Epilog Møde og humor**

Billeder 13. – 15. August 2021

Kirkeligt fredsarbejde i Nordslesvig og det dansk-tyske grænseland Anno 2021

1. Indledning - beskrivelser

101 år efter at en ny grænse mellem Danmark og Tyskland blev fastlagt ved en folkeafstemning, kan det bidrag som de tyske mindretalsmenigheder nord for grænsen yder, stadig beskrives som fredsarbejde. Dette er givetvis kun et af flere aspekter af det kirkelige arbejde, der udføres af de tyske menigheder i det sydlige Danmark, men opgaven og funktionen bør understreges og beskrives igen og igen.

Hertil kan overskrifter som “tillidsdannelse (igen og igen)”, “møde ved grænsen”, “forholdenes forandring” eller også “brud med og bearbejdning af fortiden” glimrende bruges til at beskrive dette.

“Til bords på grænsen”

For at illustrere denne overskrift, beskrives her kort en plakat fra sidste år. Grafikeren Kristina Kirk, Ribe, designede plakaten til en af de planlagte kirkelige begivenheder i 2020. (100 året for grænsedragningen ved den dansk-tyske grænse gennem en folkeafstemning eller også “genforening” (*“Wiedervereinigung”*), som det hedder i Danmark). Der var planlagt et langt taffel hen over grænsen (*“Til bords på grænsen” / “Zu Tisch auf der Grenze”*). I form af fælles altergang ville de danske og tyske menigheder have mødt hinanden “til bords på grænsen”. Det var planen at fejre gudstjeneste inkl. altergang og afslutte med fælles picnic.

Den konsekvent tosprogede plakat kan betragtes som eksemplarisk, da den beskriver dét at mødes. Menigheder fra de respektive store kirker (*Den danske folkekirke og Nordkirche*) og fra de respektive mindretalskirker i Nord- og Sydslesvig, havde samarbejdet om opgaven. Illustrationen tager denne ide op. I baggrunden ses landkortet, det grønne grænselands bånd er afbrudt og menneskene sidder ansigt til ansigt.

**ZU TISCH AUF
DER GRENZE**

**TIL BORDS PÅ
GRÆNSEN**

7. Juni, Rønsdam/Niehuus med biskop Marianne Christiansen
16. August, Pebersmark mit Bischof Gothart Magaard
13. September, Norddeich/Siltoft med biskop Elob Westergaard

Alle Tage 11–13 Uhr Info: www.kirche-ueber-grenzen.de
www.kirken-over-graensen.dk

Det er især vigtigt at fremhæve planlægningen af begivenheden. Forberedelserne blev gennemført af deltagere fra begge sider af grænsen (menigheder, Kirchenkreise (*provstier*) Nordfriesland og Schleswig-Flensburg og Tønderprovsti.) For at sige det enkelt: “Vejen er målet”, med andre ord var processen her vigtigere end resultatet, eftersom der i processerne i forbindelsen med planlægningen absolut overvindes grænser. Allerede under forberedelsen bliver den anden kultur opfattet som berigende.

Alene det komplicerede i at søge tilladelser ved myndighederne var et kapitel for sig. Man kan lære af det, at kirkeligt fredsarbejde er mødet i sig selv.

Gennem samtaler og fælles handlinger er det muligt at lære hinanden at kende på et dybere niveau.

Komitee 2020, Flensborg, provst Carmen Rahlf, t.v.

Kirkerne i grænselandet er evangelisk-lutherske. Alligevel har de, i løbet af århundrederne, udviklet egne kulturelle og nationale traditioner, der, på den ene side, afgrænser og på den anden side supplerer. Paul Tillichs udsagn om grænsen som værende “et egentligt frugtbart sted for kundskab og viden”, er en god beskrivelse af netop det.

Men hvorfor skal dette arbejde i det dansk-tyske grænseland i dag, anno 2021, stadig forstås som fredsarbejde? Er det ikke tilstrækkeligt at beskrive arbejdet som “møde” eller “at lære hinanden at kende” eller “kulturel udveksling”? Er mindretallene på begge sider af grænsen ikke for længst integrerede eller ligefrem assimilerede?

2 Historisk baggrund

2.1 En betragtning af den (yngre) historie

Et blik tilbage i den nyere grænselandshistorie er (ganske kort skitseret) nødvendig.

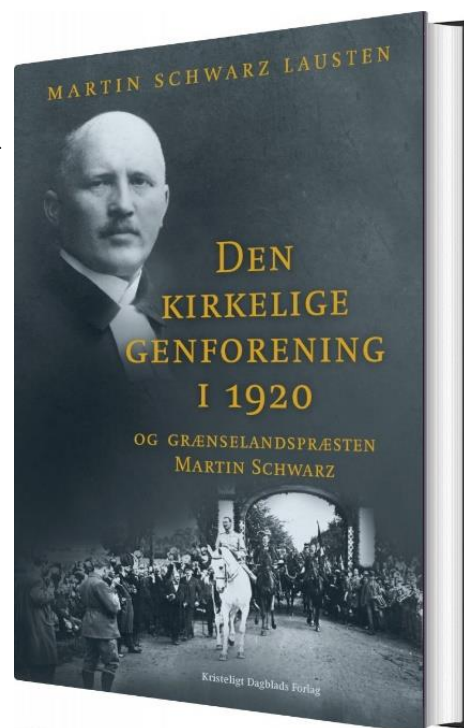
Efter den blodige dansk-tyske krig i 1864, blev Slesvig-Holsten en del af det tyske rige. Grænsen blev flyttet nordpå til Kongeåen. Derefter fulgte et halvt århundrede med spændingsfyldte, nationale konflikter. Efter den nye grænse-dragning i 1920 blev det ikke anderledes: Mange tysksindede nordslesvigere og dansksindede sydslesvigere havde ønsket sig et andet grænseforløb. Med det styrkede Hitlertyskland kulminerede disse konflikter, hovedsageligt i Nordslesvig, med en grundlæggende orientering af det tyske mindretal mod national-socialismen.

De tyske menigheder i grænselandet, især den nordslesvigske menighed (Nordschleswigsche Gemeinde, NG), var med til at gøre de nationale modsætninger dybere. Den tendens kan især ses hos præsterne i NG. Også de kirkelige ideer og tanker i Nordslesvig stod i årene 33 - 45, som i Tyskland, under indflydelse af "Deutsche Christen" (DC). I kirkebøgerne i NG ses bl.a. "Gefallen für Führer und Vaterland" ("faldet for fører og fædreland"). Præsternes arbejde i deres menigheder skal ikke bedømmes her. Om eller hvordan den politiske agitation var forbundet med præstens virke som sjælesørger, er svært at bedømme. NG er nødt til fortsat at beskæftige sig med dens historie i tiden 33 -45 og derefter.

Folkekirkens tyske præster i de fire købstæder i Nordslesvig

De tyske præster i købstæderne havde derimod opført sig loyalt over for den danske stat og modsatte sig også efter den 9. april 1940 (besættelsen af Danmark) åbent nationalsocialismen. (Beuck, Prahl samt Jørgensen)

*Tendenser og udviklinger fremstilles godt i **Dr. Günter Weitlings** "Deutsches Kirchenleben in Nordschleswig seit der Volksabstimmung 1920", 2007. Weitling konstaterer bl.a. at der kun findes få kilder som prædikener eller menighedsblade fra den tid. Han har udført et grundlæggende kirkehistorisk forskningsarbejde og viser hvor tæt NG var tilknyttet nationalsocialismen. Her kan også henvises til arbejder af **Dr. Lars Henningsen**, Åbenrå. Henningsen beskriver ligevægten af de kirkelige forhold i grænselandet (Se f.eks.: Lars N. Henningsen, Kirke og folk i Grænselandet, Dansk Kirke i Sydslesvig 1921-1996.) **Prof. Martin Schwarz Lausten** har for nylig (2020) udgivet et fantastisk værk om den kirkelige genforening. Her beskriver han, ved hjælp af sin morfars biografi (pastor Martin Schwarz), tiden før og efter 1920 i grænselandet og herigennem også forholdet til de større, kirkehistoriske begivenheder.*

Seid einig, seid treu und seid stark!

Die große Rede des Parteiführers auf der Amtswaltertagung in Tingleff

af der Amtswaltertagung, die am
agnachmittag in Tingleff statt-
führte Parteiführer Dr. Möl-
in einer über 2stündigen Rede
folgendes aus:
st seit Jahren Tradition gewor-
aß wir mindestens zweimal im
n diesem Kreis zusammenkom-
mit Sie erfahren, was getan ist
s die Volksgruppenführung für
ste Zeit plant. Das einzige, was
zusammenhält, ist das gegen-
Vertrauen, und dieses Ver-
ll durch das gemeinsame Bei-
in immer wieder gestärkt
Es ist für mich eine Freude
daß trotz aller Schwierigkei-
eute besonders groß waren.
mtswalter zusammengekom-
Sie beweisen dadurch ihre
snerer Sache.

Bewährung utschen Kontors

s letzte Mal hier zusam-
war die Tagung auf die
amt. Wir haben uns da-
wichtigen Gründen der
1. Wir haben gern auf
tsmandat verzichtet. Wir
eine Möglichkeit, einen
B im Ting auszuüben.
afür das Deutsche
wir sind schon jetzt
daß wir damit eine
Inrichtung in unseren
aben. Pg. Rudolf
rstandes, Verbindung

Der Kriegseinsatz der Volksgruppe

Nachdem der Parteiführer über die
Einrichtung des Zeitfreiwilligendien-
stes gesprochen hatte, ging er ausführ-
lich auf den Kriegseinsatz der deut-
schen Volksgruppe ein und führte etwa
folgendes aus: Der Kriegseinsatz ist die
höchste Aufgabe für die deutsche
Volksgruppe, und dieser Einsatz muß
noch erhöht werden. Rund 2000 Kame-
raden stehen in den Verbänden der
Waffen-SS, der Wehrmacht und des
Grenzzollschutzes. Diese Männer und
vor allen Dingen unsere Gefallenen
sind die wahren Ehrenträger der deut-
schen Volksgruppe.

Die Partei und die ihr angeschlosse-
nen Verbände tun ihr Möglichstes, um
die Verbindung zwischen der Heimat
und unseren Freiwilligen noch enger
zu gestalten. Jeder Freiwillige erhält
die „Nordschleswigsche Zeit-
ung“, und ich muß hervorheben, daß
die Zeitung große Opfer gebracht hat,
um dies zu ermöglichen. Es gibt kein
besseres Bindeglied zwischen der Front
und der Heimat als die „Nordschles-
wigsche Zeitung“. Es ist ein Stück
Heimat, das wir hinaussenden an die
Front. Durch die „Nordschleswigsche
Zeitung“, die auch von vielen reichs-
deutschen Kameraden gern gelesen
wird, lernen auch außerdem noch wei-
tere Kreise unser Nordschleswig ken-
nen. Außer der „Nordschl. Ztg.“ er-
hält auch noch jeder Freiwillige den

wird. Die Bibliotheks- und Film-
arbeit sowie die Arbeit des Sip-
penamtes gehen weiter wie bisher.

Ein Wort über die deutsch- kirchliche Arbeit

Die deutsche Volksgruppe steht, so
fuhr der Parteiführer fort, positiv zur
Kirche. Wir haben mit allen Mitteln
versucht, jeglichen Kirchenstreit in
Nordschleswig zu vermeiden. Leider
sind in der letzten Zeit von volkskirch-
licher Seite im Gemeindeblatt zwei Arti-
kel erschienen, die von Seiten der
Volksgruppe nicht unwidersprochen
bleiben können. Demgegenüber muß
man betonen, daß die Pastoren unserer
Nordschleswigschen Gemeinde treu zur
Volksgruppe gestanden und es uns im-
mer leicht gemacht haben, für die Kir-
che einzutreten. Wir werden jetzt er-

wägen, wie wir die eben genannten
Schwierigkeiten künftig vermeiden kön-
nen. Wir werden uns auch weiter be-
mühen, den Streit um kirchliche Fra-
gen aus der Volksgruppe herauszuhal-
ten. Wir brauchen ein Kirchenstatut
vom dänischen Staat, damit wir unse-
re kirchlichen Dinge in eigener Ver-
antwortung verwalten können. Inzwi-
schen habe ich ein Kirchenamt
eingerichtet unter der Leitung von
Propst Gottfriedsen, in das Ver-
treter der Nordschleswigschen Gemein-
de und der Volkskirche sowie ein Ver-
treter der Volksgruppe berufen werden
soll.

Die Lage des dänischen Volkes

Auf die Lage in Dänemark überge-
hend, führte der Parteiführer aus:

Ehrentafel

Seit der letzten Amtswaltertagung ließen ihr Leben im Kampf für
Großdeutschlands Freiheit folgende junge Kameraden:

1. Heinrich Majeske, Beck b. Nustrup
2. Arno Ewers, Sonderburg
3. Karl Julius Walter, Renz

Nordschleswigsche Zeitung, 27. September 1943

I biografien om den danske teolog **Theodor Jørgensen** (Lars Sandbeck: „På grænsen“, 2016), som var søn af den tyske præst Carl Jørgensen i købstaden Sønderborg, bliver det på imponerende vis beskrevet, hvad det betød at vokse op med denne grænselandsidentitet. Men også kirkelige kredse, der dengang havde en missionsteologisk baggrund, modstod oftest den nationalsocialistiske ensretningspolitik (*„Gleichschaltungspolitik“*). Disse grupperinger kan snarere betegnes som transnational.

Spændingerne mellem NG og folkekirkens tyske købstadsmenigheder fortsatte også efter 1945 og vanskeliggjorde gennemførelsen af nye kirkelige strukturer. Bl.a. ydede både den slesvigske **biskop Wester** (*„Kirche muß Kirche bleiben“*) og også den første præst i NG **Hans Egon Petersen** under meget vanskelige forhold en utrættelig indsats for dette.

2.2 Fortidens bearbejdning i grænselandet

Især det tyske mindretal nord for grænsen må bære historiens tunge byrde. Modsat var den danske flertalsbefolkningens holdning til det tyske mindretal i årtier præget af mistro, måske endda af hævn, og bestemt også af et ønske om afregning af besættelsestidens skyld.

Det tog mange år at nå frem til en bearbejdning af fortiden. Mange nordslesvigere beskriver den dag i dag, at de længe følte sig som andenklasses mennesker. Mange år manglede der selvværdsfølelse i det tyske mindretal. Bruddet og bearbejdningen af fortiden er et arbejde, der blev udført, men vedvarende pågår endnu i dag. Dette kan måske beskrives ved, at erindringsstedet på Knivsbjerg (Haderslev) først i 2012 blev omdøbt fra "Ehrenhain" til "Gedenkstätte".

Bonn - København erklæringerne af 1955 gælder som mindretallenes Magna Charta i det dansk-tyske grænseland og er starten på en ny begyndelse i forholdet mellem de to lande. De korte dokumenter blev vedtaget samtidigt af de respektive parlamenter, Folketinget og

Bundestag, i marts 1955 og sikrer mindretallene nord og syd for grænsen visse rettigheder og kulturel autonomi.

I § 1,3 garanteres tros - og samvittighedsfrihed. Dette uddybes i § 2,4, idet det danske og tyske mindretals særlige interesser anerkendes, at dyrke deres religiøse, kulturelle og faglige forbindelser med Danmark og Tyskland.

I 1995 holdt den daværende formand for det tyske mindretals hovedorganisation (*Bund Deutscher Nordschleswiger, BDN*) **Hans Heinrich Hansen**, i anledning af 75- årsdagen for genforeningen på Dybbøl, en banebrydende tale. Dele af hans tale kan i dag læses på en mindesten i Folkehjemmet's mindepark i Åbenrå: "Det tyske mindretal - en loyal og fuldt

ud ligeberettiget befolkningsgruppe i denne landsdel.” Hansens politiske agitation i henhold til mindretallet, har altid været præget af sætningen ”Auf Augenhöhe, mit Augenmaß”. Hans mål var, politisk at gøre opmærksom på, at den tyske kultur er en del af Nordslesvig. Med ordet “konduite” beskriver han respekten - at det ikke er en tanke, at mindretallet dominerer flertallet. Provst (Senior) emeritus og præst **Günter Barten** har siden midten af 90-erne set en ny kvalitet i det dansk-tyske kirkelige fællesskab. Om eller hvordan Hansens invitation at komme til Dybbøl hænger sammen hermed, eller om der forelå andre grunde eller udviklinger, er svært at bedømme. Men det kan nok udtrykkes således: Tiden siden midten af 90’erne har medført og givet plads til mere “med hinanden”.

I de sidste ti år er den dansk-tyske gensidige forståelse og samarbejde i menighederne yderligere udbygget, og er i mange lokalsamfund en naturlig del af menighedslivet.

Tale af H. H. Hansen den 11. juli 1995, Dybbøl skanse ved Sønderborg

3 Det fortsat nødvendige arbejde med tillidsvækkende tiltag

3.1 Forholdenes forandring

2023 fylder Nordschleswigsche Gemeinde, efter dansk lov et trossamfund, 100 år. Forandringerne i grænselandet er ofte blevet beskrevet ud fra formelen “fra mod hinanden, over ved siden af hinanden, til med hinanden og (måske også) for hinanden”. Udviklingen i netop den proces skylder vi mange mennesker tak for. Mennesker der i deres respektive lokalsamfund har arbejdet for gensidig forståelse, og har gjort sig tanker om udligning, forsoning og skyld og konkret medvirket til mere forståelse.

Man skal i den forbindelse ikke undervurdere menighedernes rolle. Fordi menighederne er uafhængige af mindretallets politik, yder de deres eget bidrag, ind imellem også ved at indtage en kritisk position til mindretallets politik.

Nordschleswigsche Gemeinde
luthersk kirke i det tyske mindretal i Danmark

Vom **Gegeneinander** über **Nebeneinander** zu **Miteinander** und **Füreinander**

Kort historie

1923
Grundlagt som frimenighed efter dansk lov

1933 – 1945
problematiske samarbejde mellem den tyske frimenighed og national-socialismen, derfor:

1945
Ekspropriation

1948
Nybegyndelsen – én præst for det tyske mindretal i landkommunerne

Fra 1982
Syv pastorater

Fra 2005
Fem pastorater

Gudstjenester i 38 af Folketikkens kirker i Sønderjylland

Godt dansk/tysk samarbejde i menighedene med fælles gudstjenester og kirkelige arrangementer

Nordschleswigsche Gemeinde
Evangelisch-Lutherische Kirche in Norddeutschland

Plakat til reformationsjubelåret 2017 for folkemødet i Ribe

3.2 Lære af fortiden, igen og igen

Det tyske mindretal har efter 1945 i nogen grad udviklet sig mere europæisk, mens det danske mindretal snarere har forstærket det nationale forhold til hjemlandet. Der kan den dag i dag, omend kun under overfladen, stadig opleves modvilje. At dette fandtes i 80'erne er indlysende, eftersom der kun var gået 40 år siden krigen. Den pensionerede præst, **Senior em. Günter Barten**, skulle som ung præst i begyndelsen af 80'erne, holde en andagt på plejehjemmet i Bylderup-Bov. Tilfældigvis var det den 9. april, dagen for Danmarks besættelse. Mange danske beboere ville dengang ikke deltage i en "tysk" gudstjeneste, på netop denne dag. Barten gjorde simpelthen gudstjenesten til en "fredsandagt", hvilket imponerede menneskene dengang. I Tyrstrup kirke ved Christiansfeld, bliver der hvert år holdt en gudstjeneste i anledning af genforeningen. Kirken har en særlig historisk betydning og kaldes "genforeningskirken". Kong Christian den X. deltog den 10. juli 1920 for første gang i en gudstjeneste, efter han red over grænsen. Da den forhenværende formand for den tyske hovedorganisation, **Hans Heinrich Hansen**, i 2018 blev spurgt, om han ville holde en tale/ prædiken i gudstjenesten, var ikke alle på dansk side begejstrede. (Hansen valgte Mt. 5, 21 - 26 som udgangspunkt for sine tanker "Gå hen og forlig dig med din broder...").

I en indbydelse formulerer Ribes biskop **Elof Westergaard** opgaven i anledning af jubilæet 2020 således: "I Danmark er menneskene stolte over, hvordan grænsedragningen 1920 blev afgjort ved en afstemning, og hvordan eftertænksomme politikere og et klogt flertal tog hensyn til et mindretal. Mange andre lande kan lære deraf, har vi ofte hørt. Hvorvidt vi virkelig kan lære af historien, ved vi ikke, men vi kan lade os inspirere af historien."

4 Aktuelle eksempler på samarbejdet

4.1 Lokale møder

Kirkeligt fredsarbejde er udgangspunkt for mødesteder for stedets mennesker. Menighedens styrke ligger i de lokale aktørers viden om foreningerne og menneskene. Selvfølgelig lever og oplever vi freden i grænselandet. Tillid opstår og dannes igen og igen og samtidig må man hele tiden aktivt komme hinanden i møde.

Derved bliver mødet med hinanden netop til forebyggende arbejde, og modvirker således nationalistiske tendenser.

Danske og tyske menigheder er fælles om og deler 36 kirker i Nordslesvig. Alene det viser, at der findes (mindst) to kulturer i grænselandet.

Fælles kirker, her: Konfirmandarbejde i uden for Broager kirke, Gråsten sogn

4.2 Narrativer - kompetence i de lokale menigheder

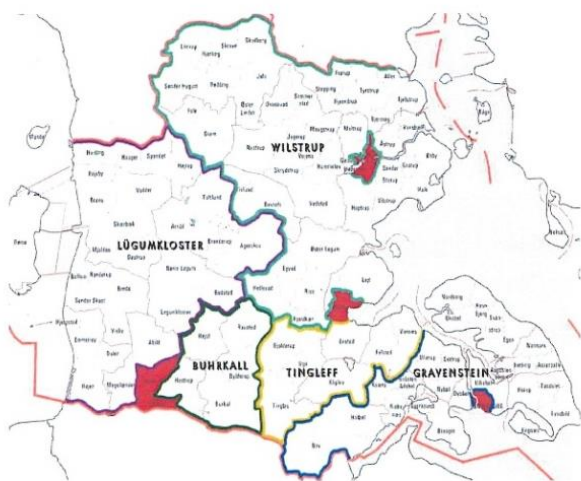
Når præster møder familier til sjælesorgsamtaler, hører de ofte narrativet, at olde- og bedsteforældre var "tyske". Mange familiers historie er tæt forbundet med de politiske forandringer langs grænsen: Oldeforældrene der kom fra Flensborg, eller lærerinden, der fik sin uddannelse i Sydslesvig, og i dag arbejder i det tyske mindretals institutioner. Biografierne i grænselandet er ofte vævet ind i de forskellige nationaliteter. Menighedernes kompetencer i grænselandet ligger, bl.a. i den dobbelte kulturforståelse - mindretallets interkulturelle kompetencer og færdigheder. Det vil sige, de har en god forståelse for begge kulturer og lever samtidig i og med den danske og tyske kultur. Det gælder om at bruge denne kompetence igen og igen.

4.3 Fortalte historier - “storytelling”

Kirkeligt fredsarbejde i det dansk-tyske grænseland skal forstås ud fra de nationale modsætningers historie. Denne historie lever den dag i dag i menneskers hoveder og følelser, fordi familiehistorierne er tæt knyttet til den. Nationalsocialismens tid er stadig ikke fuldstændigt bearbejdet (hvis man overhovedet kan det), heller ikke i menighederne. Gennem forberedelserne til de fælles dansk-tyske gudstjenester og arrangementer, lærer deltagerne den

anden parts kultur bedre at kende. I de lokale menigheder mødes danske og tyske og kan fortælle deres respektive historier til hinanden (“storytelling”). På det dansk-tyske præstekonvent i 2019 i Breklum oplevede vi, som kollegaer, metoden “storytelling” på egen krop.

DEUTSCHE PFARRBEZIRKE & STADTGEMEINDEN IN NORDSCHLESWIG

DANSKE PASTORATER I SYDSLESVIG

Til at komme i dialog med hinanden, er

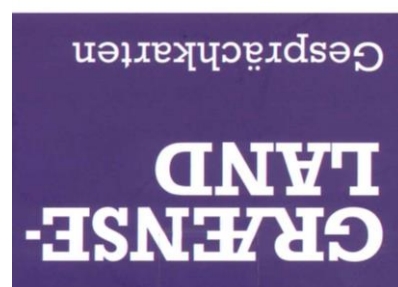
**GRENZ-
LAND**

grænseland-samtalekortene

Samtalekort

(“Grenzland - Gesprächskarten”)

et glimrende værktøj.

Disse er udgivet i et samarbejde mellem grænselandets kirker i anledning af grænsejubilæet 2020.

Billede fra en pjece udgivet i anledning af reformationsskibets besøg 2017 i Sønderborg: Pastorater i begge mindretalskirker.

13 „Der Friede ist kein Naturprodukt, er erwächst aus menschlichem Handeln.“

Gustav Heinemann

13 „Fred er ikke et naturprodukt, det vokser ud fra menneskelig handling.“

Gustav Heinemann

Was muss getan werden um
eine friedliche Koexistenz zu erreichen?

Hvad skal der til for at opnå en fredelig sameksistens?

4.4 Naboer – dansk-tyske fællesskaber

Møder skete i mange år hen over hæk og hegn og sådan er det stadig. Godt naboskab er gennem årene plejet i gode samtaler og møder. Ofte vidste man, hvilket sprog og hvilken kulturel holdning den anden havde. Provst emeritus **Dr. Hermann Augustin** beskriver som tidsvidne den historiske udvikling i Nordslesvig i en bog, der er på vej til udgivelse i skrivende stund. Han fortæller hvordan møder understøttede gensidigheden og åbnede den andens verden.

Foredrag dansk-tyske fællesskaber juni 2019 i Tinglev

Som forberedelse på 2020 blev der på tværs af grænsen, under ledelse af den Sydslesvigske præst **Dr. Niels Henrik Olesen** (Slesvig), udarbejdet en foredragsrække med over 20 temaer og koncerter med titlen **“dansk-tyske fællesskaber”** (*Deutsch-dänische Gemeinsamkeiten*). Dette projekt blev allerede påbegyndt i 2019. En planlagt studierejse til København i maj 2020 måtte aflyses pga. COVID-19. Olesen skriver som afslutning af projektet: “Kultur kender ingen grænser. Derfor anser vi i projektet de forhenværende hertugdømmer Schleswig-Holstein og Sønderjylland som broer, som kunst, kultur og åndelige strømninger frit kan bevæge sig henover - i begge retninger, mellem norden og kontinentet. Her drejer det sig ikke om grænser, adskillelse og periferier, men om fællesskaber.”

Et af foredragene: (20.2. 2020) “dansk-tyske fællesskaber”

Donnerstag, 20.2.2020, 19.30 Uhr

Dr. Uta Kuhl, Schloss Gottorf

Die Königlich Dänische Kunstakademie in Kopenhagen und Europa.

Der Vortrag von Uta Kuhl, Kuratorin der Landesmuseen Schleswig-Holstein, behandelt die Bedeutung der 1754 gegründeten Kunstakademie für die europäische Kunstgeschichte. Kamen erste Direktoren wie Jacques-François-Joseph Saly noch von Süden nach Kopenhagen oder hatten zumindest in den großen europäischen Kunstzentren studiert, wandelt sich dies im 19. Jahrhundert. Nun sind es Kopenhagener Künstler wie Berthel Thorvaldsen, die in Rom Anerkennung finden und die europäische Kunst beeinflussen. Junge Künstler wie Caspar David Friedrich oder Philipp Otto Runge, die an der fortschrittlichen Akademie in Kopenhagen studiert haben, werden zu Wegbereitern der Deutschen Romantik. Auch der heute international anerkannte Künstler Ólafur Eliasson hat an der Königlich dänischen Kunstakademie Kopenhagen studiert.

Vortragssaal von Schloss Gottorf, Schlossinsel 1, 24837 Schleswig

Dr. Uta Kuhl, Gottorp slot.

Det kongelige danske kunstakademi i København og Europa

Uta Kuhl, kurator ved Slesvig-Holstens landmuseum, holder foredrag om betydningen af det i 1754 grundlagte kunstakademi for den europæiske kunsthistorie. Mens de første direktører, som Jacques-

François-Joseph Saly, kom sydfra til København, eller også havde de i det mindste fået deres uddannelse i de store europæiske kunstcentre, ændrede dette sig i det 19. århundrede. Nu er det københavner-kunstnere som Berthel Thorvaldsen, der finder anerkendelse i Rom og udøver deres indflydelse på den europæiske kunst. Unge kunstnere som Casper David Friedrich eller Phillip Otto Runge, der har læst ved det fremskridtsvenlige akademi i København, bliver til pionerer i den tyske romantik. Også den internationalt anerkendte kunstner Ólafur Eliasson har fået sin uddannelse ved det kongelige danske kunstakademi i København.

4.5 Dansk-tyske gudstjenester

I de Nordslesvigske kommuner, hvor der findes danske og tyske menigheder, er samarbejdet på særlige dage og til gudstjenester ofte "institutionaliseret", dvs. der findes særlige tider i kirkeåret, f.eks. pinse, der fejres sammen med bl.a. tosprogede gudstjenester. Eller menighederne inviterer til fælles kulturelle arrangementer, som koncerter eller udflugter. Den dansk-tyske venskabsforening for kirkeligt samarbejde i Gråsten står under protektion af biskop Christiansen. Der kan nævnes adskillige andre eksempler. Disse "tosprogede" (ty: "zweistromig") format er især i de senere år blevet mere og mere udbredt. Der er øget interesse for disse møder og her lærer man af hinanden. Ved menighedsrådsvalget i november 2020 har de tyske repræsentanter ofte fået stemmer fra den danske side og omvendt. Dette kan og må tolkes som et tillidsbevis.

Dansk - tysk gudstjeneste i Tinglev, pinse 2018

4.6 ”En fredens vej” – ”Dansk - Tysk vandregudstjeneste”

2018 blev slutningen på 1. verdenskrig mindet i grænselandet. I næsten alle menigheder i grænselandet nord for grænsen, blev dette gjort i dansk- tyske arrangementer og gudstjenester. Også her gælder, at vejen er målet. Processen er det vigtige, idet vi f.eks. har oplevet at der er forskellige mindetraditioner. Den 11.11. mindes hvert år i den danske menighed i Sønderjylland de faldne Nordslesvigere (”De har kæmpet en kamp der ikke var deres”). I de tyske menigheder i Nordslesvig afholdt man næsten samtidig ”Volkstrauertag”. Begge traditioner uden tilknytning til hinanden. Der opstod en ide om at gå en fælles ”fredsvej” (”Friedensweg”), med afholdelse af en fredsgudstjeneste på flere steder. Det var en symbolsk gestus, men det var mere end det: I Flensborg gik flere danske og tyske menigheder en fredsvej, sammen med af grænselandets biskopper (*Westergaard, Christiansen og Magaard*). Samtidig blev der, som udgangspunkt på tre steder (*Marienkirken, Helligåndskirken og Museumsberg*), holdt prædiken over bibelske tekster af de store kirkelige fester jul, påske og pinse, og dét på én dag!

„Friedensweg“ 2018, gudstjeneste i helligåndskirken Flensborg

4.7 Dansk - tysk minde i anledning af 100 året for 1. verdenskrigs afslutning i Løgumkloster

I Løgumkloster, hvor der i årene 1914 - 1918 fandtes en stor preussisk krigsfangelejr, blev der den 11.11. 2018 fejret en dansk - tysk gudstjeneste med efterfølgende mindehøjtidelighed. Blandt deltagerne var medlemmer af kongehuset, og også repræsentanter for de omkomne krigsfanger fra Rusland, Frankrig og Belgien var inviteret. Den fælles forberedelse for denne gudstjeneste førte til, at de forskellige deltagere, fra f.eks. menigheder, den lokallhistoriske forening og "de danske forsvarsbrødre", gennem projektet lærte hinanden bedre at kende.

En russisk oberst (billede) inviterede spontant en dansk og tysk repræsentant til at deltage i kransenedlæggelsen for de omkomne russiske krigsfanger. Her blev det synligt at fredsarbejde altid påvirker andre.

Der fortælles om lignende oplevelser fra mange andre menigheder i Nordslesvig, og der findes mange forskellige former for møder på tværs.

Dansk-tysk gudstjeneste i 2018 i Løgumkloster til minde om 100 året for afslutningen af første verdenskrig.

11.11. 2018 mindehøjtidelighed ved mindestenen for de faldne i første verdenskrig

5 Arbejde for og med strukturer

5.1 Selvbillede Nordschleswigsche Gemeinde: *“Folkekirke (”Volkskirche”) for det tyske mindretal og for mennesker med tysk som modersmål”*

At der altid forekommer ting, der på ny må arbejdes med, har en pludselig opstået situation i 2020 vist. Et lovforslag, fremlagt af den siddende socialdemokratiske regering, skal skaffe lovmæssige rammer for, at prædikesproget i hele Danmark skal være dansk. Hvor dette ikke er tilfældet, skal prædikerne og religiøse taler oversættes til dansk. Dette har udløst en større diskussion nationalt, og også i Tyskland. Det ser ud til, at man muligvis ikke har tænkt på, at “tysk som forkyndelsessprog”, men også de andre sprog som færøsk og grønlandsk, som er en del af rigsfællesskabet, vil blive påvirket. Også den tyske menighed i København, hvor der er prædiken på tysk siden 1575, vil ikke blive forskånet. Det nøjagtige diskussionsforløb kan ikke gengives her, men dette eksempel viser, at der altid vil kunne findes ubesvarede spørgsmål. NG er taknemmelig for at, i første omgang de tre grænselandsbisper, og derefter alle danske bisper, har henvendt sig til regeringen og udtalt stærk kritik overfor dette lovforslag.

Det ser ud til at dette uheldige lovforslag er blevet endeligt forkastet efter sommeren 2021.

I oktober 2020 blev Københavns biskop, Peter Skov-Jakobsen, valgt som ny formand for grænseforeningen: “Det nationale for mig betyder, at jeg også er nysgerrig på andre”. Forandringer i grænseforeningen er for længst gennemført, og tiden med national agitation er forbi. Grænseforeningens primære orientering er Sydslesvigsk, men Skov-Jakobsen, der har insiderkendskab til grænselandet, med tyske forfædre, følger også nøje den kirkelige udvikling i Nordslesvig.

Nordslesvigsk menighed (NG) vil gerne i dialog med kirkeministeriet i København, for at fremlægge formelle fakta og eksempler på ting, der om muligt kan ændres og forbedres. Dette har dog vist sig overordentligt vanskeligt, fordi NG falder ind under den danske “trossamfundslov”, der formulerer rammer for religiøse fællesskaber i Danmark. Men NG ser sig som

”Volkskirche” / ”folkekirke” for mindretallet og for dem, der vil ”kirke­ligt betjenes” på tysk.

Det dansk-tyske venskabsår 2020 har vist, hvordan grænsen, på trods af et åbent Europa, igen og igen kan komme i fokus. Selvom grænselukningerne ved den dansk-tyske grænse var sundhedsrelaterede på baggrund af coronapandemien, har det vist sig vanskeligt at formidle og forklare hvorfor lukningerne ikke kunne gennemføres som gensidige aftaler, besluttet i fællesskab.

5.2 For hinanden

Ordene “for hinanden” kan også i dag fyldes med indhold og deres betydning fortsat beskrives. Biskop Magaard (Slesvig) har gjort sig indledende tanker om en mulig ”ven­skabskontrakt” mellem grænselandets kirker. Her vil det være spændende, at få også mindretalskirkernes forhold, nord og syd for grænsen, endnu mere i fokus. Med en sådan kontrakt vil de sidste års positive udvikling, uafhængig af personer, bedre kunne fortsættes. Et mere formelt samarbejde,

der er i en positiv udvikling og fremmer den tillidsfulde kommunikation, vil i højere grad kunne blive institutionaliseret og sat i rammer, som begge sider så kan påberåbe sig. Det vil så være op til begge parter at fylde kontrakten med indhold. Grundlaget findes, på begge sider.

Biskop Marianne Christiansen og biskop Gothart Magaard ved den dansk-tyske gudstjeneste i Sønderborg til reformationsjubilæet 2017

6 Perspektiver

6.1 Samarbejde over grænsen/ grænserne:

Europæisk landkirkekonference

Den nordtyske kirke (Nordkirche), under ledelse af biskoppen af Slesvig, har etableret en landkirkekonference. Med udgangspunkt heri er den europæiske landkirkekonference opstået. Den første konference blev afholdt i Breklum 2019 (*billede*), og næste konference afholdes i 2021 i Løgumkloster. I det arbejde spiller Christian Jensen Kolleg, Breklum, og FUV, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, i Løgumkloster, en central rolle.

Den europæiske landkirkekonference kan ses som resultat af det gode samarbejde mellem bispedømmerne nord og syd for grænsen, hvor de årelange, tillidsfulde samtaler og møder har bidraget til at sognene og stifterne har styrket deres europæiske kontakter. Det dansk-tyske samtaleforum og forberedelserne til de dansk-tyske præstekonventer i Løgumkloster og Breklum har betydet, at der var erfaringer der kunne trækkes på.

Pastor emeritus Günther Bartens konklusion er vigtig at holde sig for øje. Også fredsarbejde må først oparbejde gode strukturer. Først må problemer erkendes og så må de navngives. Dertil er et tillidsfuldt forhold mellem nøglepersoner nødvendigt. At institutionalisere fredsinitiativer er en lang vej.

6.2 Økumenisk perspektiv - Breklum missions venner

De tyske menigheder i by og land i Nordslesvig er gennem venskabsforeningen "Verein der Freunde der Breklumer Mission" tæt forbundet med ZMÖ (center for mission og økumene - Nordkirche - Weltweit). Derved er de også en del af Nordkirches verdensomspændende økumeniske fredsarbejde. Venskabsforeningen er med i bestyrelsen af ZMÖ og kan dér indbringe deres erfaringer fra mindretalsarbejdet og grænsesituationen.

7 "Stræb efter lykke og fremgang for byen" (Jer. 29,7)

Kirken skal altid se sig selv som del af samfundet. Dette dokument beskriver en kirkelig vinkel på fredsarbejdet i grænselandet. Det er forkert og også formasteligt, at benævne kirken som éne ansvarlig for fredsarbejdet. Ligeledes ville det være forkert at nævne mindretallet alene, eftersom dialogen hen over grænsen foregår mellem mindretal og flertal, og mellem de politiske grupperingers repræsentanter, både på regeringsniveau og adskillige andre steder. På dette sted skal der ikke nævnes eksempler på aktører der har udført godt, grænseoverskridende sammenarbejde. I løbet af årene, har personlige møder mellem naboer været afgørende, ligesom grundigt strukturelt samarbejde. Politikerne er bevidste om at grænsen ofte er en hindring, når det drejer sig om trafikforbindelser eller sundhedsydelse.

Kirkerne i Nordslesvig ser sig som en del af mindretallet, og grænselandet og har deres specifikke funktioner og opgaver. Begge mindretal, den danske regering og landet Slesvig-Holsten har i mange år sammen udviklet regionen. Kirkerne har haft gavn af disse politiske resultater og samtidig bygger de broer.

Legobro, pinsen 2012 - et symbol på Nordkirches grundlæggelse

Her kan f.eks. nævnes et udvalgt eksempel på et visionært politisk resultat: Med baggrund i flere grænseoverskridende initiativer er det dansk-tyske grænseland på den nationale liste over UNESCO's immaterielle verdensarv. Der arbejdes i fællesskab på, at det også kommer på den internationale verdensarvliste.

Den Slesvig-Holstenske regerings mindretalsordfører Johannes Callsen og Linda Piper fra statskanceliet i Kiel, på vej til reformationsskibet i Sønderborg

Fredsarbejdere

Emner som “forsoning” og “retfærdighed” hører til den kristne selvforståelse og derfor må kirken også gå ind i disse opgaver, for på den måde at bidrage til samfundet og fællesskabet.

Menighederne i grænselandet har hidtil ageret som fredsarbejdere. Ud fra deres levede erfaringer i mindretalssituationer kan de yde et bidrag til en bedre gensidig forståelse. Deres særlige kompetence består i at bringe mennesker sammen til nadver ved “et bord på grænsen” og lære af hinanden. Disse alsidige erfaringer er deres bidrag til dialogen i grænselandet, i den danske folkekirke og i Nordkirche.

8 Epilog

Møde og humor

Ordet freds-ARBEJDE kan lyde tungt, måske for tungt. Møderne i det dansk-tyske grænseland er dog i dag også præget af humor, som f.eks. når der opstår sproglige misforståelser. Det sker at man i grænseregionen oversætter begreber direkte, og så er man pludselig ”syltet” på sygehus, fordi indlagt, direkte oversat er ”eingelegt”, der betyder “syltet.

På billedet ses Martin Witte som paraplyholder for Lars-Peter Melchiorson, som her er i gang med nadverens indstiftelse. Man kunne på tysk sige, at Martin Witte er ”Schirmherr” for kollegaen.

Oversat til dansk ville det så hedde ”protektor”.

Det er de mange små forskelle i grænselandet der beriger livet!

Lügumkloster und Gravenstein, 22.1.21

Konvent der Pastorinnen und Pastoren in Nordschleswig

Matthias Alpen, Senior

Andrea Kunsemüller, Kirchenälteste Pfarrbezirk Gravenstein

En særligt tak til Pastor Senior em. Günther Barten og til den fhv. formand for FUEN (Federal Union of European Nationalities) og fhv. BDN Hauptvorstandsvorsitzender Prof. Hans Heinrich Hansen, der alle har bidraget med værdifulde indslag og vurderinger i forbindelse med formuleringen af dette dokument.

13. – 15. August 2021

13. August 2021: Sommerempfang der Nordkirche

14. August 2021 Fahrradpilgertour mit den Bischöfen des Grenzlandes

Stationen der Pilger-Fahrradtour

Orte der Erinnerung: Schmerzpunkte und Andachtsorte.

Kirche in Adelby; Idstedt Löwe; Grenze Kruså: Gedenkstein Graf Folke Bernadotte; Bov/Bau Kirche; Museum „Oldemorstof“ (mit Abteilung zur Geschichte der Grenze); „Harrislee-Bahnhof“ (Grenzübergang Pattburg): Mahnmal für die Opfer des Nationalsozialismus; Internierungslager Frøslev / Fårhuslager; Heiliggeistkirche Flensburg

Idstedt- Löwe, Flensburg

Alter Bahnhof, Harrislee

15. August 2021: Deutsch-dänischer Gottesdienst in Tondern

